

Raisz Keresztély sírjára

2005. augusztus 13-án egy 330 fős kis szlovákiai település, Körvtélyes példát mutatott a múlt megbecsüléséből, az ősök iránti tiszteletből, emberségből, kitartásból, akarattól.

Parti Gábor, Körvtélyes polgármesterének kezdeményezésére, a *Szlovák Környezetvédelmi Minisztérium* és a



A leleplezés pillanata. Balra Szőlős János, jobbra Salamon Gábor
Jozef Peniaško felvétele

Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium anyagi, **Székely Kinga** és **Salamon Gábor** szakmai támogatásával felújították **Raisz Keresztély** nyughelyét. A falu határában található magányos síremlék rekonstrukcióját **Rákay Gábor** vezetésével az RG TRADE végezte. A megújult síremlék felavatására a Körvtélyesi Falunap keretén belül, 2005. augusztus 13-án került sor. A síremléket **Szőlős János**, a Rozsnyói Járási Hivatal elöljárója (ma a Kassa megyei Önkormányzat alelnöke) és Salamon Gábor, az *Aggteleki Nemzeti Park* igazgatója leplezte le, emlékbeszédet mondott Székely Kinga a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Barlangtani osztályának nyugalmazott vezetője.

A sírnál október 25-én tiszteletét tette, és koszorút helyezett el **dr. Miklós László** Szlovákia és **dr. Persányi Miklós** Magyarország környezetvédelmi minisztere, valamint **Haraszthy László** helyettes államtitkár a Természetvédelmi Hivatal (Budapest) vezetője is.

De ki is volt Raisz Keresztély, s mit tett ő, hogy az utókor halála után több mint 150 évvel nevét még nem feledte, s



Raisz Keresztély munkásságát Székely Kinga méltatta • Jozef Peniaško felvétele

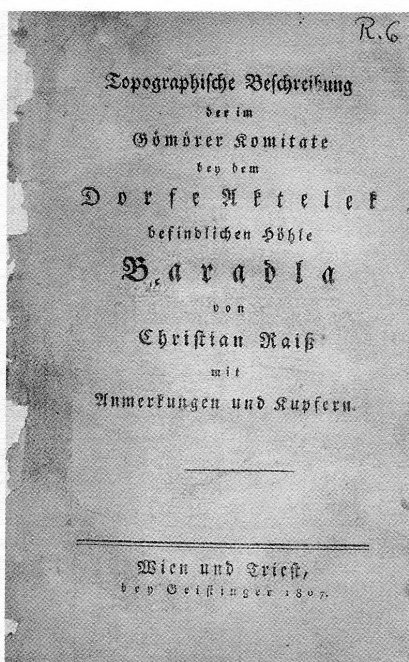
nyughelyének megmentéséért két ország fogott össze?

Raisz Keresztély a Poprád közelében fekvő Toporcon, **Raisz János Gáspár** és **Trangusov Zsófia** gyermekeként, 1766. július 20-án született. Tanulmányait a pesti Mérnöki Intézetben az *Institutum Geometricumban* 1791-ben fejezte be. Először kamarai mérnökként dolgozott, majd Gömör és Kis-Hont vármegye tiszti főmérnökeként tevékenykedett, s feltehetően Csetneken élt. 1807-től az Eszterházy-uradalom kerületi mérnöke volt. Hosszú ideig élt a mai szlovák határ közelében fekvő Bódvaszilas településen, majd családja körében Körvtélyesen, ahol a magyar szabadságharc bukását jelentő világosi fegyverletétel napján 1849. augusztus 13-án hunyt el. Körvtélyesen még ma is áll egy ház, melyről azt tartják, hogy az volt az egykori Raisz-kúria.

Sajnos Raisz Keresztély életéről keveset tudunk, arcvonásait kép nem őrzi. Az alapinformációk a *Pallas Nagy Lexikon*ából (1900) származnak, amit átvettek a *Révai Lexikon* szerkesztésekor (1924), és melynek kibővített változata **Szinnyei József** *Magyar írók életrajzi lexikon*ában (1906) is megtalálható, Raisz, illetve Reis Keresztély címszavak alatt. Ezekben a születés és az elhalálozás helye még nem, időpontként pedig csak az évek szerepelnek. A *Magyar*



A felújított síremlék • Jozef Peniaško felvétele



Raisz könyvének címlapja

Életrajzi Lexikon (Kenyeres 1969) Reisz Keresztély, **Raisz Christian** név alatt **Fodor Ferenc** (1957) munkáját alapul véve, már újabb adatokat is közölt. Születésének és halálának pontos időpontja először az *Új magyar életrajzi lexikonban* (Markó 2004) szerepel, bár a születés éve téves (1768), és a halál hónapja és napjaként is kétféle dátum van megjelölve. Ezek az adatok minden bizonnyal a szlovák életrajzi lexikonból (1992) származnak. Szerencsére az a tévedés, miszerint Raisz legismertebb munkája a Domica felmérése, melynek eredményét két térképen dolgozta fel: az egyik Aggtelek környékét, a másik a Domica alaprajzát és hosszszelvényét ábrázolja, a magyar irodalomba nem került át. A téves személyi adatok azért is érdekesek, mert a szlovák lexikon archív anyakönyvi kivonatokra hivatkozik.

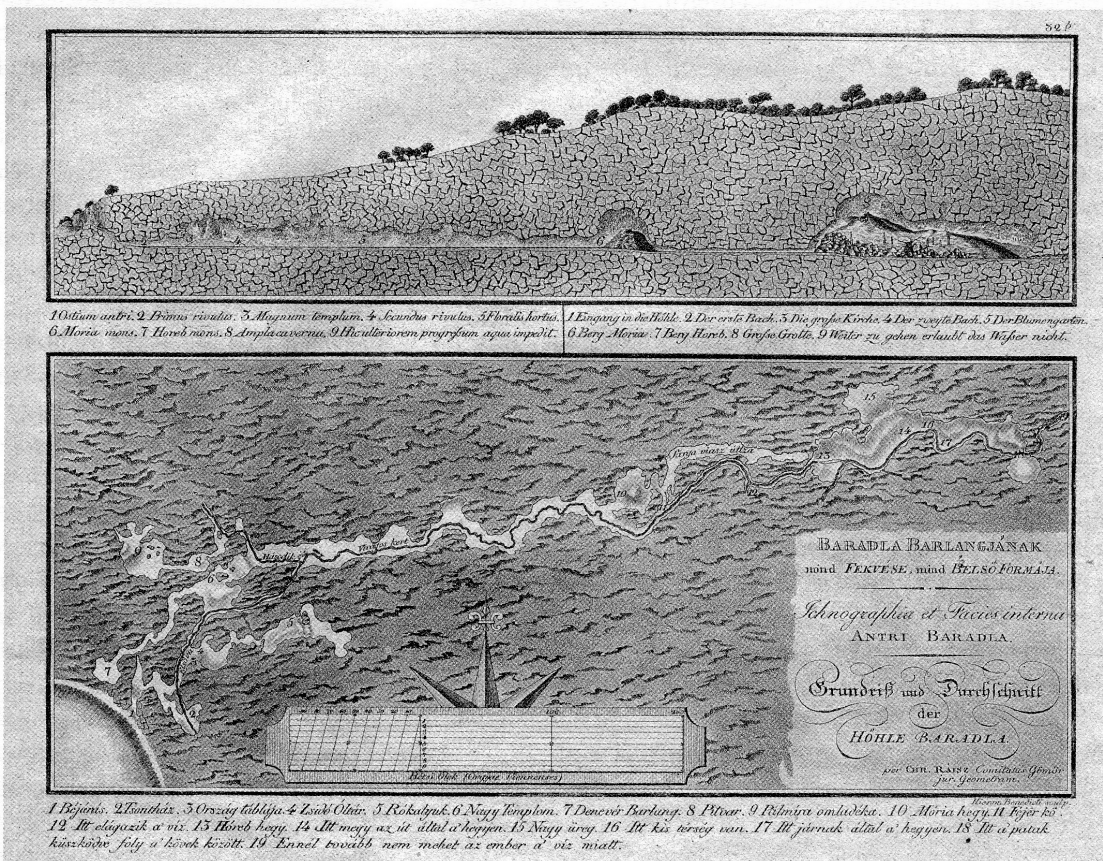
A jelleméről legtöbbet a híres orvos unoka, **Raisz Gedeon** árult el, aki **Siegmet Károly** Baradláról megjelent könyvében (1890) így jellemezte őt: „Azon, ma már egészen kihalt, eredeti magyar alakok egyike, kik alapos tudományos szakképzettség, sokoldalú általános műveltség és elpusztíthatatlan derült kedéllyel korunk külö-

nösségeit és eredetiségét egyesítették magukban. Vannak még sokan az élők között, a kik visszaemlékeznek a mindig derült kedélyű, szellemes, sokszor élczes társalgású öreg úrra, ki tőzsgyökeres magyar voltát nem csak soha le nem tett nemzeti viselettel, hanem hazán s ennek élete alkonyán végveszélybe jutott nemzeti ügyén aggódva csüggő érdeklődéssel bizonyította be.”

Amilyen keveset tudunk Raisz Keresztély életéről, annál jelentősebb az a munka, amit élete során végzett, s melynek eredményeit reánk hagyta. Mérnöki munkái közül kiemelkedik a Torna völgyét Rozsnyóval összekötő, ma is használatos szoroskői műút. Feltehetően Ő maga is erre volt a legbüszkébb, hiszen sírfeliratán is érdemként ez szerepel, és a hagyomány szerint az volt a kérése, hogy végső nyughelyét úgy válasszák meg, hogy ő onnan is az utat nézhesse.

Földmérő munkái közül egyedi értéket képvisel a Gömör-Tornai-karszt részét képező, *Alsó-hegyet* ábrázoló, 1813-ban készült kézirati térképe, mert egy barlangjel mellett itt szerepel először a térségre jellemző, függőleges akna-barlangokra utaló „zsomboly” elnevezés. Három munkája nyomtatásban is megjelent. A Gömör és Kis-Hont vármegyét ábrázoló, a Baradla aggteleki bejáratát is jelölő; a Baradla alaprajzát és hossz-szelvényét; valamint a barlangot és annak közvetlen környezetét bemutató térképei **H. Benedicti** metszésében (32, 32a, 32b lap) először a **Görög Demeter** által Bécsben kiadott (1802), Magyarország megyéit ábrázoló térképlapok között, majd egybekötött atlasz részeként láttak napvilágot. Sajnos a vármegyetérképen a későbbi kiadásokon neve már nem szerepel.

Raisz Keresztély, mint a vármegye tisztí földmérője,



A Baradla-barlang alaprajza és hosszszelvénye

Prónay Gábor, Gömör vármegye főispánjának költségén 1801. július 6-ától kezdődően mérte fel a Baradlát. A munkálatokról anyjához írt levelében **Csokonai Vitéz Mihály** is említést tett, amikor beszámolt a barlangban tett látogatásáról, valamint többször hivatkozik rá **Bartholomaeides** is (1805-8).

A Baradla első felmérését **Sartory József** bányamérnök már 1794-ben elvégezte, de érdekes módon térképe nem vált közkinccsé, arról feltehetően Raisz nem is tudott, mert arról említést sem tett. Így az Ő, a barlang alaprajzát és hossz-szelvényét egy térképlapon megjelenítő, magyar, német és latin felirattal ellátott térképei váltak ismertté, sőt miután **Vass Imre** 1825-ben feltárta a barlang főágát és azt teljes hosszában felmérte, térképéhez Raisz munkáját vette alapul.

Raisz térképei nemcsak Görög Demeter munkáiban jelentek meg, hanem **Darvas** kutatásai szerint (1964) Bartholomaeides könyvének egyes példányait is díszítették. Más metszésben ugyan, de a Baradla alaprajzát és hossz-szelvényét ábrázoló lap a barlang rövid ismertetésével együtt megjelent **Bertuch** (1813) magyar, latin, német és francia nyelvű munkájában, de megjelent Moszkvában is. Ugyanis, amikor **Fjodor Nyikolajevics Glinka** orosz költő az 1806. évi austerlitz csata után hazánkban át hazafelé vonuló cári hadsereg zászlósaként járt a barlangban, megszerezte Raisz térképét, s a magyarországi utazásáról szóló könyvében azt orosz felirattal, a barlang leírásával együtt közzétette (1815-1816).

Raisz Keresztély a Baradlát nemcsak felmérte, hanem leírta a munkálatok során tapasztaltakat, és részletes ismereteket adott a látóivalókról. Német nyelvű, 1802. szeptember 1-én Csetneken befejezett írása csak 1807-ben jelent meg **Bredetzky Sámuel** *Neue Beytrage zur Topographie und Statistik des Koenigreichs Ungarn* című könyvében. Kevésbé ismert, hogy a leírás, a két térkép mellékletével, ugyanazon oldalszámozással, külön borítóval is forgalomba került, amelyet – elvileg – Raisz 4 barlangrajza illusztrált, de azok – sajnos – a fellelt mű egyetlen példányában sem találhatók meg.

Raisz munkájával a látogatóknak kívánt segítséget nyújtani, hogy ne csak a tudatlan vezetők elmondásai alapján ismerjék meg a barlangot, de maguk is eligazodjanak a föld alatti járatokban.

A barlang képződményeit a nép által használt nevek szerint említette, illetve a biblia és a mitológia alapján maga is számos, máig használatos nevet talált ki. „Hogy egyértelműen kifejezhessem magam, az egyes barlangüregeket, valamint az előforduló folyókat, hegyeket, kutakat önkényes nevekkel láttam el és ahol ilyenek előzetesen még nem voltak, vagy az üregek helyzetéből és látványából vettem, vagy az ősi hittörténetből kölcsönöztem, melyeket egyébként senkire sem akarok ráerőszakolni.” – írta Raisz, és szinte minden név mellé megjegyezte, hogy az tőle, vagy a néptől ered-e.

Mindent pontosan megfigyelt és ezek a barlangra vonatkozó első pontos információk. Felismerte az általa *Mausoleum*nak nevezett teremben (ma: *Csontház*) látott csontok



Tűjékoztató tábla. • Jozef Peniaško felvétele

szerkesztő lábjegyzetben kétségbe vonta, véleménye szerint a sztalaktitok, ha egymáson hevernek, csontoknak néznek ki. Abban az időben ugyanis még fel sem vetődött annak a lehetősége, hogy a korai időkben itt élt elődeink a barlangot menedékként, kultikus célokból használták.

Érzékelte a felszín és a barlang összefüggését és a hőmérsékletet mind a két helyen megmérte. A barlang élővilágát szegényesnek találta, s tudta azt, hogy a denevérek is csak szállásként használják, hiszen táplálékukat ők is a felszínen szerzik meg.

Raisz leírása alapján tudunk arról, hogy a *Denevér-ágot* az 1750-es években még kőfal zárta el, amit kincsek után kutatva bontottak le, s arról is, hogy „nyáron tartós meleg idején ezt a barlangot gyakran látogatják a környékbeli fiatalok, akik itt száraz rózse tüzének fénye mellett táncol és zenével vigadnak”. Helyesen feltételezte, hogy a barlang vize több forrást is táplál, de hogy melyek azok, nem tudta. Azt azonban „Amit a beengedett és a Jósafői Malomnál újra megjelent kacsákról beszélnek”, mesének tartotta, „mert ezek a víz ereje által annyi szűk hasadéokban és kőtörmelékkel elzárt utakon átsodorra ebben az áthatolhatatlan sötétségben feltétlenül megfulladtak volna.”

Raisz a barlangvezetők minden ellenkezése ellenére az általuk végpontnak jelölt helyen (Havas) tovább haladt. A vezetők csak azután vállalták a kíséretet, miután Raisz meggyőzte őket arról, „hogy a mágnestűvel sohasem lehet az

később *Vaskapunak* elnevezett vizes szűkületig, amelyen – a mérnök utód – **Vass Imre** 1825-ben áthatolva szinte teljes hosszában feltárta a főágat. Raisz további kutatását a magas vízállás akadályozta, melybe övig beleesett.

A Baradla ismertetésekor Raisz nemcsak a barlang bemutatásával foglalkozott, hanem kitért a felszíni környezet ismertetésére, valamint a barlang, a töbrök, és a cseppkő keletkezésére.

Raisz Keresztélyt ma a legjelentősebb barlangkutatók között tartja számon a magyar speleológia, aki sokoldalúan járult hozzá a Baradla megismeréséhez. Munkásságát összefoglalva elmondhatjuk, első volt abban, hogy Magyarországon barlangról léptékkal, nevekkal, iránnyal, lejtéviszonyokra és a kitöltésre utaló jellel ellátott alaprajzi és hosszmetzeti térképet készített, mely a barlang jellegének valóságáig, művészi kivitelű ábrázolása.

A felmérése alapján készült térképek nyomtatásban is megjelentek.

A Kárpát-medencében olyan felszíni térképet készített, amelyen a barlang felszín alatti kiterjedését is ábrázolta.

Részletes, nem élménybeszámolóknak számító leírást készített a Baradláról, kapcsolatba hozva a barlangot a felszíni karsztjelenségekkel.

Megalapozta a Baradla nevezéktanát, elsőként alkalmazott, illetve adott neveket képződményeknek.

Barlangfeltáró tevékenységet végzett, hiszen a Baradla főágának megismerése érdekében az addigi végponton továbbment.

Hamis elképzelés alapján ugyan, de említést tett a Baradla alatt húzódó alsó járatról.

Magyarázatot keresett a barlangban található nagymennyiségű emberi csont eredetére.

Rajzokat készített a barlang néhány jellegzetes képződményéről.

Raisz Keresztélynek hibája csak egy volt, hogy a kortársak által is már erősen kritizált, érvekkel alátámasztott vélemények ellenére ragaszkodott ahhoz, hogy a Baradla a tűz hatására keletkezett („*e barlangok és mélyedések éppúgy sok égő kráter lehetett hajdanában*”). Bizonyítékul a barlangban talált lávaszerű fekete kavicsokat említette. E tévedése miatt az utókor hosszú ideig csak térképét értékelte, a barlang ismertetése és feltárása terén elért eredményeit nem becsülte.

*

A Raisz Keresztély földi maradványait rejtő, gyümölcsfákkal övezett családi síremlék fennmaradásában feltehetően szerepet játszott az, hogy unokái (**dr. Raisz Gedeon, Raisz Viktor, Raisz Andor** és **Lükő Ilona**) 1899. november 28-án 200 korona összeggel alapítványt hoztak létre, amelynek kamatát a körtvélyesi egyház és egyházi iskola hasznosíthatta. Ellenszolgáltatásként az alapítók a sírhely ápolását és örökös fennmaradását kérték. A dokumentum ma is megtalálható a körtvélyesi parókian.

Az elmúlt száz év alatt a temető megszűnt, a síroknak még a nyomai is eltűntek, és elpusztult a sírhelyet övező ko-

vácsoltvas kerítés is. 1966-ban Raisz születésének 200. évfordulója alkalmával **Polgári Géza**, Körtvélyes tanácselnöke ugyan a sírt övező bozótot kivágatta, és azóta is figyeltek annak sértetlenségére, de a síremléket az ezredfordulóra már az összeomlás veszélye fenyegette. 2005. augusztus 13-tól Raisz Keresztély földi maradványait egy megújult síremlék védi, hirdetve egy jeles személy munkásságát, s egyben az utókor háláját is. A Körtvélyesre érkezők figyelmét az út mellett elhelyezett tábla hívja fel arra, hol található a település egykori, mindmáig legnevezetesebb lakójának végső nyughelye.

Székely Kinga

IRODALOM

Bartholomaeides László

1805-1808: Incltyi superioris Ungariae Comitatus Gömöriensis Notitia historico-geographico statistica. Leutschoviae

Bredetzky Sámuel

1807: Neue Beytrage zur Topographie und Statistik des Königreichs Ungarn. Wien und Triest bey Geistinger, p. 243-333.

Bertuch, J. F.

1813: Bilderbuch zum Nutzen und Vergnügen der Jugend Novus orbis pictus. 1805-1813. Wien

Clementis

1818: Baradla Barlangnak bővebb leírása. Tudományos Gyűjtemény, 6. sz. p. 90-95. Pest.

Csokonai Vitéz Mihály

Összes művei. Könyvcím: Harsányi István Gulyás József é.n., II. köt. 2. fele, 33. levél p. 687 694. Budapest

Darvas István

1964: Adalékok az Aggteleki (Baradla) barlang bejárása és feltérképezése történetéhez, irodalmához és bibliográfiájához. Karszt és Barlang I. p. 1-10.

Dénes György

1966: 200 éve született Raisz Keresztély. Karszt és Barlang II. p. 85-86.

Fodor Ferenc

1957: Magyar vízimérnököknek Tisza-völgyben a kiegyezés korában végzett felmérései és azok eredményei. Budapest

Glinka Fjodor Nikolajevics

1815: Piszma ruszkago oficera ... Moszkva, I. kötet, p. 152-165.

Görög Demeter

1802: Magyar Átlás az az Magyar, Horvát és Tót országoknak Vármegyéji ... Vienna

Kenyeres Ágnes (szerk.)

1969: Magyar Életrajzi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest

Markó László (szerk.)

2004: Új Magyar Életrajzi Lexikon. Magyar Könyvklub, V. kötet, p. 570. Pallas Nagy Lexikon (1900) Budapest, XVIII. kötet, p. 489.

Raisz Keresztély

1807: Topographische Beschreibung der im Gömörer Komitate bei dem Akteleg befindlicher Höhle Baradla. Wien und Triest bey Geistinger, p. 243-333.

Révai Lexikon (1924) Budapest, XVI. kötet, p. 37.

Slovenský Biografický Slovník (1992) Matica Slovenská, Martin, V. kötete p. 25.

Székely Kinga

1998: A Baradla hazánk természeti csodája. In: Baross Gábor (szerk.): Aggteleki Nemzeti Park, Mezőgazda Kiadó

2005: Baradla. Időutazás a cseppkövek birodalmában. Aggteleki Nemzeti Park

Színnyei József

1906: Magyar írók életrajzi lexikona. Budapest, XI. kötete, p. 442., 734.

Tardy Lajos

1962: Az aggteleki barlang első orosz leírása. Borsodi Földrajzi Évkönyv, 3-4. Miskolc